

[telif makale]

Arap Dilinde Seslerin Anlamı Yansıtması

Kadir KINAR

doç. dr., erciyes üniversitesi ilahiyat fakültesi öğretim üyesi
{ kinark@erciyes.edu.tr }

ERUIFD

[2015 / 1, SAYI: 20, SAYFA: 7-23]

ÖZ

Bazı Arapça kelimelerin yansıttıkları seslerin ifade ettikleri anlamlarla güçlü ilişkileri vardır. Canlıların ve diğer varlıkların doğal seslerini taklit ederek onların çıkardıkları sesleri ve eylemleri anlatma onomatopoeia/öykünme adı verilen ve bütün dünya dillerinde bulunan yaygın bir olgudur. Yansıtılmalı sesler doğal sesleri taklit eden seslerdir. Okuyucularda mesaja karşı daha derin izler bırakır. Sahnenin gözleri önünde daha büyük boyutta canlanmasını sağlayarak bütün resim hakkında onların zihninde daha etkili yansımaları sağlar. İşte bu olgu ve ses canlandırmasının Arap dilinde çok geniş yer tuttuğu gözlemlenmektedir. Biz bu makalede Arap dilindeki seslerin anlamı nasıl yansıttığını inceleyeceğiz. Araplar telaffuz edilen seslerin manaların göstergesi olmasına çalışmışlardır. Bu yüzden çok güçlü ifadelerin güçlü fiillerle karşılanması gerekmiştir. Arapçada eylemlerin zorluk ve kolaylığına göre onları yansıtan seslerin de sert veya yumuşak harf ve kelimelerden seçilmesi çok büyük ve geniş bir konu, uzun bir yoldur. Şöyle ki Araplar bir eylemi yansıtan fiilin harflerini de sertlik ve yumuşaklık gibi özellikler açısından o eylemin oluş sürecini yansıtacak harflerden seçmişlerdir. Böylesi olgularda her harfi o eylemin oluş süreciyle bire bir eşleştirmişlerdir. Arapçada bu tür fiillerin ve kullanımlarının çok sayıda örneğini bulmak mümkündür.

Anahtar kelimeler: Arapça, ses, anlam, yansıma, taklit

Sound Reflection on the Meaning in the Arabic Language

ABSTRACT

Some Arabic vocabularies sounds have a strong relationship with the meaning. Onomatopoeia, the imitative making of words from natural sounds, is a common phenomenon found in all languages of the World. Onomatopoeias are words that imitate natural sounds; to deepen the impression of readers towards the message and also to maximize the reality of the situation so that the readers can get a real acoustic sensation of the whole picture. And this phenomenon and sound symbolism is widely observed in the Arabic language. This article examines the relationship between sound and meaning in Arabic language. When they made the utterances indicative of the meanings, the force of the verb had to be matched by a more powerful expression. The meeting of expressions with what resembles their sounds of events is a great and broad topic and a wide road. That is because they frequently make the sounds of root phonemes like the characteristics of the events which are expressed by the root phonemes. Arabs change the events with the phonemes and imitate the events with the phonemes. There are many patterns of this verbs in the Arabic language.

Key Words: Arabic, sound symbolism, onomatopoeia, meaning, relationship

GİRİŞ

Arapçada muhtemelen dünyanın diğer birçok dilinde bulunmayan bir özellik vardır. O da Arapça harflerin bazen sırf telaffuz ederken bile belli manalara işaret ediyor olmalarıdır. Mesela (ع ، ف ، ق) harflerini mücerret olarak seslendirdiğimizde bu harflerden her biriyle ikinci şahıstan bir şey talep etmekteyiz. Çünkü bu harfler (وقى ، وفى ، وعى) fiillerinin emir kipleridir. Birinci harfi söylediğimizde muhatabın kendini bir zarardan “koru”masını, ikinci harfi seslendirdiğimizde sözüne ve randevusuna “sadık kal”masını, üçüncü harfi seslendirdiğimizde duyduğunu “anla”masını istemekteyiz. Anlam bilimciler kelimenin tanımında “Dilde ve konuşmada anlamı olan en küçük birimdir”¹ derken bunu kastetmişlerdir.²

Arap dilinde ve bütün dünya dillerinde tabiattaki olayların ve eylemlerin hepsini değilse bile bir kısmını dile getirirken insanoğlunun kullandığı kelimelerin bazılarında ünlü bazılarında ünsüz; bazılarında sesli bazılarında sessiz, bazılarında yumuşak bazılarında sert harfler kullanması o sesleri aynen çıkarmaya öykündüğünün apaçık göstergesi sayılır. Hele hele hayvanların çıkardıkları sesleri anlatan kelimelerle onların gerçek sesleri arasındaki tabii alaka dikkatlerden kaçacak gibi değildir. Hem Arapçada hem Türkçede her ne kadar hepsinde de aynı sesleri bire bir karşılama da hayvanların çıkardıkları sesleri ifade eden kelimelerle o seslerin büyük oranda birbirine yaklaştıkları görülür. Sağlığı yerinde olan ve duyularında herhangi bir noksan bulunmayan her insan küçüklüğünden itibaren ağustos böceği cırlarken, aslan kükrerken, at kişnerken, ayı homurdanırken, bülbül, horoz, çulluk öterken, çakal, kurt, sırtlan ulurken, eşek anırırken, inek, boğa, manda, öküz böğürürken, güvercin ve kumru kuğurdarken, gurlarken, keçi, koyun, koç melerken, kedi miyavlarırken, köpek havlarırken, kurbağa vıraklarırken, serçe cik cik diyerek cıvıldarken, tavuk gıdaklar, gurk gurk derken, yılan ısıklık sesi çıkarırken mutlaka duymuştur. Bunlara suyun şırıltısı, balonun patlaması, rüzgârın uğultusu, dalların çatırtısı, vs. tabiattan alınan sesleri de ekleyebiliriz.³

Onomatopoeia denilen, nesne veya fiilleri yansıttıkları seslerle adlandırmanın Arap dilinde gözle görülür bir olgu olduğu söylenebilir. Kur’an’ın i’câzıyla ilgili eserlerde, tefsirlerde ve başka müstakil çalışmalarda ayetlerde geçen bazı fiillerin ifade ettiği eylemi yansıtmaları Kur’an’ın dildeki mucize oluşunun bir kanıtı sayılmaktadır.⁴ Aslında bu konu dillerin menşei meselesinde tartışılan varsayımlara dayandırılmaktadır. Bazıları dillerdeki kelimelerin tabiattaki sesleri taklitten oluştuğunu, diğer bir grup ise dillerin oluşumunun uzlaşım yoluyla

¹ Stephen Ullmann, Devru’l-kelime, fi’l-luga, Çeviri: Kemal Bişr, Mektebetu’s-şebâb, Kahire, s.45

² Salih Selim Abdülkadir el-Fâhîrî, ed-Delâletu’s-savtiyye fi’l-lugati’l-Arabîyye, el-Mektebu’l-Arabîyyu’l-hadîs, İskenderiye, Ts., s.22

³ Subhî es-Sâlih, Dirâsât fi fikhi’l-luga, Daru’l-ilm li’l-melâyîn, Beyrut, 2009, s.152

⁴ Tâlib Muhammed İsmail ez-Zevbaî, İlmü’l-Maânî beyne belâğati’l-Kudâmâ ve üslûbiyyeti’l-Muhdesîn, Menşûrâtu Câmiati Karyunus, Birinci baskı, Bingazi, 1997, s.23

gerçekleştiğini iddia ederler.⁵ İbn Cinnî (ö.392/1001) ve Suyuti⁶ (ö. 911/1505) gibi sesle anlam arasında doğal bir ilişki olduğunu kabul eden⁷ bilginler iddialarını yukarıda örneklerini verdiğimiz hayvan sesleri ve diğer tabii olayların seslerini taklit eden kelimelerle delillendirirler. Bu nazariyeyi destekleyen çağdaş batılı bilginler arasında Otto Jespersen, Ferdinand De Saussure, Humboldt ve Leonard Bloomfield'i; Araplardan ise Ahmed Fâris eş-Şidyâk, Abbas Mahmud el-Akkad, Subhî es-Sâlih, Muhammed el-Mübârek ve Mâzin el-Mübârek'i sayabiliriz.⁸

Bu nazariyeyi destekleyen delillerden biri de tabiatı taklit eden bazı kelimelerin çok sayıda dilde yaklaşık olarak aynı seslerle telaffuz ediliyor olmasıdır. Türkçedeki guguk kuşu adı verilen kuşun adı İngilizcede *cuckoo*, Fransızcada *coucou*, Almancada *kuckkuck*, Bulgarcada *kakuk*, eski Yunancada *kokkyx*'tir.⁹ همس Kısık sesle konuşma ve fısıltı anlamına gelmekte ve bünyesinde bulundurduğu ıslıklı ünsüz harf "s" sesiyle de bu anlamı yansıtmaktadır. Bu kelimenin karşılığı çok sayıda dilde de aynen Arapçada olduğu gibi kökünde "s" sesi bulunan kelimelerle anlatılmaktadır. Kelime İngilizcede whisper, Almancada Flüstern, İbranicede safsaf صَفِيف Habeşçede fâsaya فَاصَى Türkçede "susmak" diye anlatılmaktadır. Bütün dillerde bu kelimelerin ortak özellikleri köklerinde sürtünmeli dişçil seslerden olan ve Arapçada safır/ıslık sıfatı adı verilen "s" sesine sahip olmalarıdır.¹⁰ Ancak bütün dillerde ortak bazı özelliklere sahip olan bu tür hayvan ve tabiat seslerini yansıtan kelimelerin sayısı azdır.¹¹ Horoz bütün dünyada aynı sesle ötmesine rağmen Arapçada onun sesi كوكو "ko ko koooo", Almancada کیکیریکی "kikeriki" diye,¹² Türkçede ü ürü üüü şeklinde taklit edilmektedir.

Arap harfleri genellikle ya iki kök harfli veya üç kök harfli kelimelerde bir araya gelmektedirler. Bazen de aslen dört kök harfli veya üç kök harfliler üzerine ekleme yapılarak dört veya beş harfli kelimeler oluşturmaktadırlar. Arap dil bilimciler Arap alfabesini meydana getiren her harfin kendi başına yalnızken veya

⁵ Salih Selim Abdülkadir el-Fâhîrî, A.g.e., s.9

⁶ Suyutiye göre "genelde bütün dilbilimciler özelde de Arap dilbilimcileri seslerle onların manaları arasında doğal bir ilişki bulunduğu hususunda neredeyse ittifak etmişlerdir." Bkz. es-Suyûtî, Celâluddin Abdurrahman, el-Müzhir fi ulûmî'l-lugati ve envâihâ, th. Muhammed Ahmed Câdu'l-Mevlâ, Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, Ali Muhammed el-Becâvî, Mektebetu dâri't-turâs, 3. Baskı, Kahire, Ts., I/47; Subhî es-Sâlih, A.g.e., s.151

⁷ Subhî es-Sâlih, A.g.e., s.152

⁸ Salih Selim Abdülkadir el-Fâhîrî, A.g.e., s.10

⁹ Stephen Ullmann, Words And Their Use, Frederic Muller, London, 1969, s.35; Çeviri: Kemal Bişr, Devru'l-kelime, fi'l-luga, Mektebetu'ş-şebâb, Kahire, s.78

¹⁰ Şeytanın fısıltı ve vesvesesinden Allah'a sığınmayı ifade eden Nas Suresi, içinde fâsıla harfi olarak bolca tekrarlanan "s" sesiyle fısıltı ve vesvese atmosferini zihinlerde canlandırmaktadır. Bkz. Mustafa Yıldırım, Kur'an Sanatı ve Estetiği Üzerine, İSTEM (İslam San'at, Tarih, Edebiyat ve Müsikîsi Dergisi), Yıl:8, Sayı:16, Konya, 2010,s.164; Seyyid Kutup, et-Tasvîru'l-fennî fi'l-Kur'ani'l-Kerîm, Daru'ş-şurûk,17.Baskı, Kahire,2002, s.94; Hâdi Sa'dûn Hanûn-Abdülkerîm Cedî' Na'me, Suveru'd-delâlâti'l-Kur'aniyye fi sureti'n-Nâs, <http://www.baedu.uokufa.edu.iq/staff/dr-abdulkareem/reasarsh/2.doc>, s.16 (18/02/2016)

¹¹ Salih Selim Abdülkadir el-Fâhîrî, A.g.e., s.38

¹² Ramazan Abduttevvab, Nazariyyetu'l-muhâkâti's-savtiyye ve münasebetu'l-lafz li'l-manâ, Buhûs ve makâlât fi'l-luğa (içinde), Mektebetu'l-Hancî, İkinci baskı, Kahire, 1988, s.17-18

diğer harflerle birleşerek bir kelime oluşturduklarında bir anlama sahip olduklarını belirtmişlerdir. Onlar her harfin bir sese tekabül ettiği bilgisiyle yetinmemişlerdir. Aynı zamanda bu harfin sesinin maksadının ve anlamının ne olduğuyla da yakından ilgilenmişlerdir. Bir kelime farklı anlam birimlerine ayrılabilmesi mümkün olabilen ses ünitelerinden oluşmaktadır. Mademki her harften bir ses çıkar öyleyse her birinin de müstakil bir anlamı vardır. Bütün bunlardan yola çıkarak Arap dilbilim âlimleri tek başına olsun cümle içerisinde olsun, başlangıçta olsun ileriki türetim aşamalarında olsun, kendiliğinden olsun, kazanılmış olsun kelimeyle onun gösterdiği, çağrıştırdığı anlam arasında yadsınamaz bir münasebetin olduğunu kabul etmişlerdir.¹³ Ünlü Arap edebiyatçısı Mazin el-Mübârek irabın ve harekenin ürünü olan ses delaletinin Arap dilinin en güçlü delaletlerinden olduğunu belirterek el-Câhız'dan (ö. 255/869) şöyle bir anekdot aktarır. Şehirlinin biri bir bedeviye ailen anlamına gelen (أهلك) kelimesindeki lam harfini kesra harekesiyle seslendirerek ؟ كيف أهلك diye sorar. Bedevi duyduğu seslendirme doğrultusunda “صَلْبًا /asılarak” cevabını verir. Çünkü cümlenin anlamı bir harekenin değişmesiyle değişmektedir. Lâm harfinin zammesiyle soru “ailen nasıl?”; lâm harfinin kesrasıyla “nasıl öleyim?” anlamını kazanmaktadır.¹⁴ Harekenin değişmesi de aynen harflerin değişmesinde olduğu gibi anlamın değişmesine neden olmaktadır.¹⁵ Bunun örneklerinden biri olarak fetih suresinin onuncu ayetinde Hudeybiyede Hz. Peygamber (sav)’e biat edenlere Rasulullah’ın şahsında Allah’a ve O’nun yolunda cihad etmeye biatın¹⁶ hangi yüce makama karşı yapıldığı hatırlatılırcasına على harfi cer’ine bitişen zamir cumhurun kıraatinde kesra ile okunurken Âsım kıraatinde (ومن أوفى بما عاهد عليه الله فسيؤتيه أجراً) (عظيما) Allah (c.c) lafzını kalın okutmak için zammeli okunmuştur.¹⁷

1. Sesin Kelime Başında Anlama Etkisi

İbn Cinnî “Lafızların benzer manalara uyumumu” başlığı altında Arap dilinde eylemleri ifade etmekte onlarla anlam bakımından uyumlu seslerin seçilmesi olgusuna dikkat çekerek şöyle demektedir: “Lafızların seslerinin onların delâlet ettiği olaylarla birebir karşılaştırılması bölümü geniş bir bölümdür. Ehline uyulan bir metottur. Çünkü çoğu defa Araplar harflerin seslerini onlarla tabir edilen olaylara göre şekillendiriyor, onları birbirine denk yapıyor, aynı paralele getiriyorlardı. Bunun örneği خضم ve قضم fiilleridir. خضم fiili karpuz ve hıyar gibi yumuşak/yaş şeylerin yenmesi anlamında kullanılmaktadır. قضم ise kuru ve sert yiyeceklerin yenmesi için kullanılmaktadır. Mesela hayvanın arpa yemesi için bu fiil kullanılarak قضمت الدابة شعيرها “hayvan arpasını yedi” denmektedir. Birinci

¹³ Subhî es-Sâlih, A.g.e., s.142,144

¹⁴ Mâzin el-Mübârek, Nahve va'yin lugaviyyin, Müessesetu'r-risâle, Beyrut, 1979, s.93,97.

¹⁵ Bû Zeyd Sâsî Hâdîf, ed-Delâletu's-savtiyye inde İbn Cinnî min hılâli kitâbihi'l-ħasâis, Mecelletu Havliyâti't-türâs, Mostaganem Üniversitesi, sayı:9, Mostaganem,2009, s.114

¹⁶ “Her halde sana biat edenler ancak Allah'a biat etmiş olurlar. Allah'ın eli (kudreti) onların elleri üstündedir. Onun için her kim cayarsa yalnızca kendi aleyhine caymış olur. Her kim de Allah'a verdiği sözü yerine getirirse O da ona yarın büyük bir mükafat verecektir.” 48 Fetih 10

¹⁷ Temmam Hassan, el-Beyân fi ravai'l-Kur'an, Alemü'l-kütüb, Birinci baskı, Kahire,1993,s.301

kelimenin başında bulunan خ harfini yumuşak olduğu için yumuşak şeylerin yenmesini ifade için, ق harfini de sert olduğu için kuru şeylerin yenmesini ifade etmek için seçmişlerdir. Yapılan eylemlerle onları ifade için kullanılan sesleri birbirleriyle uyumlu yapmak için bu şekilde bir seçim yapmışlardır¹⁸.

Basit düzeyde bakıldığında bir harf bir kelimenin parçasıdır. Belli bir ses çıkarır. Sonra bu harf kelimenin başında olsun ortasında olsun sonunda olsun muayyen bir mana ifade eder. Kelimenin başında yer alan harflerin anlamı nasıl etkilediğine şu örnekler gösterilmektedir: سعد / tırmanmak ve سعد / mutlu olmak (mutluluktan havaya uçmak) kelimeleridir. Tırmanmak anlamına gelen صعود kelimesinin ifade ettiği anlam duvara tırmanmak dağa tırmanmak gibi gözle görülen bir eylem olduğu gösterişi ve cesameti bulunduğu için bu eyleme uygun olan kalın harf ص harfini seçmişlerdir. Diğer bedensel değil, gözle görülmeyen ama manevi bir yükseliş olan mutluluk ifadesi için de aynı diğer iki kök harf olan ع ve د harflerine eklenmek üzere daha ince ve tiz olan س harfini seçmişlerdir.¹⁹ صد ve صد fiilleri de aynı dil mantığına göre Arap dil hazinesinde yerlerini almış görünüyorlar. صد “engellemek, tıkamak, barikat kurmak” kapı, pencere ve benzerlerinin kapatılması anlamına gelmektedir. الصد ise dağın bir tarafı, vadi ve derin koyak anlamına gelmektedir. Dolayısıyla engel olma bakımından صد den daha güçlüdür. Binaenaleyh Arap daha güçlü olan için daha güçlü harf olan ص harfini, daha zayıf olan için daha zayıf olan س harfini kullanmayı tercih etmişlerdir.²⁰ Türkçede de benzer bir durum görülebilmektedir. Mesela suyun ince akışı için suyun şır şır akması, kalın kuvvetli ve bol miktarda akması içinse şar şar ve şor şor akma tabirleri kullanılmaktadır.²¹ Buna göre bu olgunun bütün dillerde görülen bir dil olgusu olduğunu söylemek mümkündür.

2. Sesin Kelime Ortasında Anlama Etkisi

Kelimenin ortasında bulunan harfin anlamı nasıl etkilediğinin örneği، قطر، قتر، كتر kelimelerinin ortasında yer alan ط، د، ت harflerinin sesleridir. ت harfi ince ve keskin harflerendir. ط harfi ise çıkış yeri olarak verdiği ses itibariyle yukarı doğru yükselen kalınlaşan bir harftir. Bu nedenle Araplar bir cismin alt kısmını göstermek için قطر الشيء cismen altı, üst kısmını göstermek için de قتر الشيء cismen üstü derler. Görüldüğü üzere inen taraf için kelimenin orta harfi olarak ince sesli ت harfini yükselen taraf için kalın sesli ط harfini kullanırlar. قتر kelimesinin ortasında yer alan د ise bu iki kelimenin ortası bir özelliğe sahiptir. Onda ت harfinin inme ve

¹⁸ İbn Cinnî, el-Hasâis, Th.Muhammed Ali en-Neccâr, el-Mektebetu'l-ilmiiyye, Beyrut, Ts., I/65, II/157-158; Muhammedel-Mubârek, Fıkhü'l-luga ve hasâisu'l-Arabiyye, Daru'l-fıkr,3.baskı, Beyrut,1968, s.102-103; Abdulkadir Ebû Şerife ve Diğerleri, İlmü'd-delâle ve'l-mu'cemu'l-Arabî, Daru'l-fıkr, Amman, 1989, s.29

¹⁹ İbn Cinnî, A.g.e., 2/161

²⁰ İbn Cinnî, A.g.e., 2/161; Subhî es-Sâlih, A.g.e., s.143; Elizabeth Kay Wright, Sound And Meaning in medieval Arabic Linguistic Theory, A Dissertation Submitted to the Faculty of Arts And Siences of Georgetown University, Washington D.C. 2000, s.245

²¹ Neşe Çelik, “Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR, Türkçede Ses Yansımali Kelimeler” kitabının değerlendirmesi, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK Yayını, sayı:4, Ankara, 1977, s.248

ط harfinin yükselme özelliği yoktur. İkisinin arasında orta bir yerdedir. Sanki ortada bir yerde denge ve toplanma merkezinde gibidir. Bu nedenle bir şeyin büyük çoğunluğunun yığılıp toplandığı bir araya geldiği orta yere قدر الشيء o şeyin toplanma merkezi adı verilmiştir.²²

İkinci harfleri sesteş olup biri kalın diğeri de ince olan bir kelime çifti de الوسيلة ve الوصيلة kelimeleridir. الوسيلة başkasına ulaşmaya vasıta olan, bağlantı ve yakınlık vasıtası, Allah'a yaklaştıran güzel davranış ve ibadet anlamlarına gelmektedir.²³ الوصيلة kelimesi de الوسيلة kelimesiyle yakın anlama sahip olup bağ, vasıta, ekleme gibi anlamlar içermektedir. Çok geniş ucu bucağı görünmeyen arazi parçasına bu ad verilmiştir. Sanki arazilerin birbirine ulandığı farz edilmiştir. Araplar uzun mesafeli yol kat ettiklerini belirtmek üzere bu kelimeyi kullanarak وصيلة قطعنا وصيلة بعيدة demişlerdir. Maide suresinin yüz üçüncü ayetinde geçen وصيلة kelimesi de bu anlamla ilişkilidir. Cahiliye devrinde putperestler koyun dişi kuzuladığı zaman onu kendilerine ayırıyorlardı. Erkek kuzuladığı zaman onu ilahlarına adıyorlardı. Dişi ve erkek yani ikiz kuzuladığı zaman dişi için erkek kardeşine ulaştı diyorlar ve erkeği de kesip ilahlara kurban etmiyorlardı. Bundan ötürü o dişiyi الوصيلة erkek kardeşine ulaşan diye isimlendiriyorlardı.²⁴ Bağ, bağlantı ve irtibat anlamına gelen iki kelimedenden gözle görülür maddi eylemleri ifade etmek için daha kuvvetli sese sahip الوصيلة kelimesi diğer bağlanmalar için ise الوسيلة kelimesi kullanılmıştır. الوصيلة kelimesinin aslı bir şeyin başka bir şeyle birleşerek bir bütün oluşturması demek olan صلة sıla kelimesinden gelmektedir. Çoğu zaman da bitişen şey diğerinin parçası olmaktadır. İnsanın bir organının diğeriyle birleşmesi ve onunla birlikte bir vücut oluşturmasında böyle bir bütünleşme söz konusudur. Yaklaşma anlamına gelen الوسيلة kelimesi düşünüldüğünde yaklaşmanın yaklaşılana bir parçası olacak kadar güçlü bir yaklaşma ve birleşme anlamı yoktur. Dolayısıyla daha güçlü bir birlikteliği andıran yaklaşma ve yakınlaşma için Arap الوصيلة ; onun kadar güçlü olmayan bir bağı anlatmak için الوسيلة kelimesini kullanmıştır.²⁵

القسم “kıрма, dağıtma” ve القسمة “bölme, paylaşırma” fiilleri de böyledir. Bunlardan birincisi ikincisinden daha kuvvetlidir. Çünkü birincide bölme parçalama ile birlikte dağıtma anlamı vardır. Diğer taraftan bir kimse hiç çizmeden iki şeyi birbirinden ayırabilir. Bu nedenle daha güçlü olan fiile ص harfi, ondan daha zayıf olana ise س harfi verilmiştir.²⁶

3. Sesin Kelime Sonunda Anlama Etkisi

Bir başka örnek su ve benzeri şeylerin serpilmesi için kullanılan نضح fiilidir. Bahçe süzgüsü vb. şeylerden suyun hafifçe süzülmesi serpilmesi anlamına kullanılmaktadır. Nitekim Arapların meşhur atasözlerinde “كلُّ إناءٍ ينضحُ بما فيه” Her

²² İbn Cinnî, A.g.e., II/158; Subhî es-Sâlih, A.g.e., s.143

²³ İbn Manzur, Muhammed b. Mükkerrem, Lisânu'l-Arab, Daru'l-Meârif, Kahire, Ts, c.54,s.4838

²⁴ İbn Manzur, A.g.e., c.54,s.4852

²⁵ İbn Cinnî, A.g.e., II/160;Subhî es-Sâlih, A.g.e., s.144

²⁶ İbn Cinnî, A.g.e., II/161; Wright , A.g.e., s.245-246

kap içindekini sızdırır.” denmiştir.²⁷ Bu meşhur atasözünde gözle görülüp hissedilemeyecek akıntı için sızdırma tabiri kullanılmıştır. Bunun yanında kök benzerliği olan bir başka fiil نضح kullanılmaktadır. Bu fiil bir önceki fiilden daha güçlü bir anlam ifade etmekte fişkırmak, tazyikli akma anlamına gelmektedir. Şu ayette bu anlamıyla kullanılmıştır: “Bu iki cennette durmadan tazyikle fişkıran iki pınar vardır.”²⁸ Bu fiillerin kullanımında Araplar narinliğinden dolayı zayıf su akıntısını ifade için söylenen fiilde ح harfini, ondan daha kuvvetli akan su için kullanılan fiilde daha kalın olan خ harfini kullanmışlardır.²⁹

Ses çıkarmadan sessiz sakin gürültüsüz kendi kendine olan bir eylemi, kanın kuruması gibi anlamları ifade etmek üzere قَرَّتِ الدَّمُ “kan kurudu”, قَرَدَ الشَّيْءُ “bir şey koyulaştı pıhtılaştı”, تَقَرَّدَ “pıhtılaştı” kelimelerinde kullanarak yaklaşık ortak sıfatlara sahip ط، د، ت harflerinden ince olan ت ve د harflerini kullanmışlardır. Bir şeyi ufak parçalar halinde kesmek, doğramak anlamına gelen ve yapılırken ses çıkaran eylemin Arap dilinde ifadesi için de aynı kök harflerinin sonuna bu aynı sıfatlarda ortak olan üçlünün en kalın üyesi ط harfini ekleyerek يَفْرَطُ – يَفْرَطُ fiilini kullanmışlardır.³⁰ قَرَدَ kelimesinin kökünde ayrıca azalma, ezilip büzülerek alçalıp eriyip yok olup gitme anlamı bulunduğundan dolayı Allah’ın nimetlerine nankörlükle isyan eden, cumartesi günü avlanma yasağını ihlal eden Yahudilere “فقلنا لهم كونوا قردة خاسنين” Hor ve zelil maymunlar olun dedik”³¹ buyrulmuştur.³²

Güçlü sesin güçlü anlamı, zayıf sesin zayıf anlamı yansıtması varsayımına uyan ve kelimenin sonunda yer alan bir başka kelime ikilisi de son harfi aslı vav olan elif harfiyle biten الخذا kelimesiyle sonu hemzeli olan الإستخذاء veya الخذاء kelimeleridir. الخذا kelimesi insanda fiziksel bir kusur olan sarkık kulak anlamına gelmektedir. الخذاء kelimesi ise ahlaki bir noksanlık olan pespayelik ifade etmektedir. Pespayelik yanında fiziksel kusur olan sarkık kulaklık deveye kulak kalacağı için daha güçlü kusur olan pespayeliği ifade eden kelimenin bünyesinde son harf olarak hemze harfini, onun yanında daha hafif kalan kusur sarkık kulak için son harf olarak vav harfini tercih etmişlerdir.

Aralarında böyle karşılaştırma yapılabilecek son harfleri farklı iki kelime de جَفَا ve جَفَأَ kelimeleridir. جَفَا kelimesi semerin atın sırtından kayıp gitmesi gibi kütleli ufak cisimlerin yerinden kayıp gitmesi anlamında kullanılan bir kelimedir.³³ Hemzeli olan جَفَأَ kelimesi ise جَفَأَ الوادي بغثائه “dere köpüklü atığını sürükleyip boşalttı”³⁴ örneğinde olduğu gibi kütleli daha büyük bir yığının kaydırılıp

²⁷ el-Meydâni, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, Mecmau'l-emsâl, Th. Muhammed Muiyiddin Abdülhamid, Matbaatu's-sünneti'l-Muhammediyye, Kahire, 1955, 2/162

²⁸er-Rahman 55/66

²⁹ İbn Cinnî, A.g.e., II/157-158; Abdulkadir Ebû Şerîfe ve Diğerleri, İlmü'd-delâle'el-mu'cemu'l-Arabî, Daru'l-fikr, Amman, 1989, s.29; Tâlib Muhammed İsmail ez-Zevbaî, A.g.e., s.40; Kadir Kınar, Anlambilimi ve Arap Anlambilimi, Ravza Yayınları, İstanbul, 2008, s.46-47

³⁰ Subhî es-Sâlih, A.g.e., s.144

³¹ Bakara,2/65

³² İbn Cinnî, A.g.e., II/158;Wright , A.g.e., s.240

³³ İbn Manzur, A.g.e., c.8, s.646

³⁴ İbn Manzur, A.g.e., c.8, s.639

uzaklaştırılması anlamını ifade etmek için kullanılmaktadır. Dolayısıyla güçlü eylemi anlatmak üzere daha güçlü olan hemze harfi, zayıf eylemi ifade etmek için daha zayıf olan vav harfi kullanılmış olmaktadır.³⁵

Araplar dillerini kullanırken geçen örneklerde görüldüğü üzere belirli manaları ifade etmek üzere onlara uygun seslere sahip harfleri seçmekle yetinmemişlerdir. Bazı örneklerde kelimelerin dizimini yaparken harfleri dile getirilen olayın oluş sürecini de adım adım hissettirecek bir sıralamaya koymuşlardır. İbn Cinnî'nin (ö.392/1001) bununla ilgili verdiği birkaç örnek arasında dikkat çeken düşen bir şeyi bulmak veya başka bir amaçla toprağı deşelemek anlamına gelen بحث kelimesidir. Kelimenin ilk harfi ب başlangıçta elin toprak içine titreştirilerek sokulmasını; ح harfi sesiyle aslan veya kurdun pençelerini toprağı daldırırken çıkardığı ses veya sivri demir parçası yere saplanırken çıkan sesi ث harfi de tabiatında bulunan fısıltı özelliğiyle deşelenen toprağın etrafa saçılış sesini yansıtmaktadır.³⁶ İbn Cinnî sesler ve onların delâletlerinin ehemmiyetine binaen “Lafızların benzer manalara uyumunu” başlığıyla bir bölüm açmıştır. Orada el-Halîl'in şu sözünü nakleder: “Sanki Araplar ekin böceğinin sesinde uzama ve uzatma düşündükleri için صر “öttü” demişlerdir. Doğan kuşunun ötüşünde bir kesik kesik olma durumu hissettikleri için onun ötmesi anlamına صرصر “kesik kesik öttü” demişlerdir.³⁷

4.1. Arap Dilinde Sesin Manayı Yansıtmaya Kur'an Ayetlerinden Örnekler

İnsan tabiatı gereği yeme, içme, dokunma ve koklama gibi davranışlarında seçim yaptığı gibi, dinlemede de seçim yapar; hoşuna giden güzel sesleri müzikleri onu dinlemekten hoşlanırken, bazı sesleri dinlemekten de nefret eder. Bülbül sesinden hoşlanır, karga sesinden hoşlanmaz. Davut Aleyhisselam, öylesine güzel bir ses ve hoş bir eda sahibi idi ki, bütün dağlar ve kuşlar onun tespihatına katılıyordu.³⁸ İnsan dinlediklerinde seçici davrandığı gibi konuşmalarında da seçici davranır. Bu seçicilik ilahi kelimeler olan Kur'an'da en zirve noktasına çıkmıştır. Yüce Allah Kur'an kelimelerini kulaklara zevk, gönüllere ferahlık, gözlere aydınlık veren kelimelerden seçmiştir.

Kur'an-ı Kerim manayı en güzel ve en mükemmel biçimde yansıtmak için kelimelerini özenle seçmektedir. Kur'an'ın fâsıla adı verilen ayet sonları ayetlerin ifade ettiği anlamlarla irtibatlı olarak anlama uygun seslerle ve tınılarla

³⁵ İbn Cinnî, A.g.e., II/160

³⁶ İbn Cinnî, A.g.e., II/163; Hüsam Said en-Nuaymî, ed-Dirâsâtü'l-leheciyyetu ve's-savtiyyetu inde İbn Cinnî, Menşûrâtü vizâretü's-sekâfeti ve'l-î'lâm, Bağdat, 1980, s.285; Subhî es-Sâlih, A.g.e., s.145

³⁷ İbn Cinnî, A.g.e., II/155; Safiyye Mutahharî, ed-Delâletü'l-ihâiiyyefi's-sıygati'l-ifrâdiyye, Menşûrâtü ittihâdikuttâbi'l-Arab, Dimaşk, 2003, s.24; Ahmed Muhammed Kaddûr, el-Medhal ilâ fikhî'l-luğati'l-Arabiyye, Menşûrâtü Câmîati Haleb, Haleb, 2006, s.188; Salih Selim Abdülkadir el-Fâhîrî, A.g.e., s.10

³⁸ 34 Sebe 10

sonlandırılmıştır. Kur'an sadece dizilişe değil, dizilişe birlikte manayı da gözeten bir nazm şekline önem vermiştir.

Belli harflerden oluşan her bir kelimenin aynı anlamı ifade eden başka kelimelere göre kendine has bir tadı ve tınısı vardır. İki kelime anlam bakımından aynı olsalar bile biri diğerine göre ya etkileyici sedası yönünden, ya kendine has bir ses boyutu olması açısından, ya kökündeki harf sayısının fazlalığı nedeniyle anlama anlam katmasından, ya duyguları cezbetmesinden, ya beklentilere cevap teşkil etmesinden ötürü farklılık oluşturmaktadır. Kelime zaman olur kulağı tırmalar. Zaman olur kişiyi ruhsal olarak bir şey için hazırlar. Zaman olur etkileyici bir formda kullanıldığında bir şeyden korkutur. Bir şeye yönlendirir. Bir şeyi arzular.

İşte bu çok çeşitli duygu ve anlamlarla yüklü iklimler kelimelere sestem kaynaklanan anlamlarını kazandırır. Kuran evreninde seçilmiş harflerden oluşan seçilmiş kelimelerin meydana getirdiği duygu ve tesir dolu atmosfer böyle oluşur. Bu özellikler çok sayıda nağme, ritim ve sedanın gölgesinde oluşan sayısız kelimelerinde sayısız alanlarda boy gösterir. Bütün bu alanlarda bir söz cümbüşü oluşturur.³⁹ el- Hattabi el-Büsti (ö. 388/998) insanların Kur'an'ın bir benzerini neden getiremeyeceklerini izah ederken şöyle demiştir: “Bir ifade üç temel unsurdan oluşur. Bunlar onu oluşturan sözcük, sözcüğün içine yerleşen mana ve bunları birbirine tutturucu bağdan oluşur. Kur'an-ı Kerim'i düşündüğün zaman bu unsurların onun kelimelerinde en mükemmel, en üstün, en kaliteli, en değerli biçimiyle bulunduğunu göreceksin. Onun kelimelerinden daha tatlı, daha akıcı, daha fasih bir kelime bulman asla mümkün değildir. Onun sözlerinin dizilişinden daha mükemmel, daha yerli yerince dizilmiş, uyumlu bir söz katiyen bulamazsın.”⁴⁰

Buruc suresinin başında müminlerden bir topluluğun, kavimlerine karşı yahut kendilerine hâkim olan kâfir bir krala muhalefet etmeleri, onun da onları içi ateş dolu hendeklere attırması anlatılmaktadır. O kâfir kral müminleri içine atıp yaktırmak üzere hendekler kazdırmış ve yaktırmıştır. Toplam yirmi iki ayetten oluşan surenin yirmi ayetinin fasılları tecvit ilminde (قطب جد) harfleriyle sembolleştirilen kalkale⁴¹ harfleriyle bitmektedir. Ayet sonlarındaki kaf, tı, dal, cim ve be harfleri sanki o ızdırap, hengâme, arbede, patırtı gürültü ve kızıl kıyamet

³⁹ Muhammed Hüseyin Ali es-Sağır, es-Savtu'l-lugavî fi'l-Kur'an, Daru'l-müerrihi'l-Arabî, Beyrut, Ts. S.164

⁴⁰ Hattabî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, Beyanü i'cazi'l-Kur'an, (Selasu resail fi'l-i'caz içinde) Th. Muhammed Halefullah, Muhammed Zeğlul Selam, Darü'l-Mearif, 3.Baskı Kahire, 1976,s. 27

⁴¹ Kalkale sözlükte "sarsmak, sallamak,ırgalamak" demektir. Tecvit ilminde kalkale harflerinin sesini mahrecinde tahrik ederek veya sarsarak çıkarmaktır. Kalkale harfleri kaf, tı, dal, cim ve be harfleridir. (Kutbü ced) Bu harfler, kelimenin ortasında veya sonunda sakin (harekesiz) olarak bulunursa kalkale yapılır. Bkz. Demirhan Ünlü,Kur'an-ı Kerim'in Tecvidi, A.Ü.İ.F. Yayını, Ankara, 1971,s.76

ortamını; işkenceye maruz kalan müminlerin ah ve eninlerini sesleriyle tasvîr etmektedir.⁴² İlk ayetler şunlardır:

(وَالسَّمَاءِ ذَاتِ الْبُرُوجِ (1) وَالْيَوْمِ الْمَوْعُودِ (2) وَشَاهِدٍ وَمَشْهُودٍ (3) قَتَلَ أَصْحَابَ الْأَخْذُودِ (4) النَّارِ ذَاتِ الْوُفُودِ (5) إِذْ هُمْ عَلَيْهَا قُعُودٌ (6) وَهُمْ عَلَىٰ مَا يَفْعَلُونَ بِالْمُؤْمِنِينَ شُهُودٌ (7) وَمَا نَقَمُوا مِنْهُمْ إِلَّا أَنْ يُؤْمِنُوا بِاللَّهِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ (8) الَّذِي لَهُ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ شَهِيدٌ (9) إِنَّ الدِّينَ فَتَنُوا الْمُؤْمِنِينَ وَالْمُؤْمِنَاتِ ثُمَّ لَمْ يَتُوبُوا فَلَهُمْ عَذَابٌ جَهَنَّمَ وَلَهُمْ عَذَابُ الْحَرِيقِ (10)

Burçlara sahip gökyüzüne, (1) Geleceği bildirilmiş olan güne, (2) (O günde) tanıklık edene ve edilene andolsun ki (3) Kahroldu o hendeğin sahipleri, (4) O çırıl ateşin , (5) Onlar (yakanlar) da başlarına oturmuşlar(6) Müminlere yapmakta oldukları işkenceyi seyrediyorlardı. (7) Onlardan, sırf, azîz ve hamîd olan Allah'a iman ettikleri için intikam aldılar. (8) O Allah ki, göklerin ve yerin mülkü kendisine aittir, ve Allah her şeye şahittir. (9)

Şüphesiz inanmış erkeklerle inanmış kadınlara işkence edip sonra tevbe de etmeyenlere cehennem azabı ve (orada) yanma cezası vardır. (10)

4.1.1. Kur'an kelimesinin sesinin anlattığı eylemi, hareketi birebir yansıtması:

16

وَقَضَىٰ رَبُّكَ أَلَّا تَعْبُدُوا إِلَّا إِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ إِحْسَانًا إِمَّا يَبُلُغَنَّ عِنْدَكَ الْكِبَرَ أَحَدُهُمَا أَوْ كِلَاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَا أُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا كَرِيمًا

“Rabbin şöyle buyurdu: Allah’tan başkasına ibadet etmeyin. Anneye ve babaya güzel muamele edin. Şayet onlardan her ikisi veya birisi yaşlanmış olarak senin yanında bulunursa sakın onlara hizmetten yüksünme, "ÖFF!" bile deme, onları azarlama, onlara tatlı ve gönül alıcı sözler söyle.”⁴³ Ayette geçen أُفٍّ "öff!" kelimesi verdiği sesin anlamını birebir yansıtmaktadır.⁴⁴

وَأَمَّا عَادٌ فَأَهْلِكُوا بِرِيحٍ صَرْصَرٍ عَاتِيَةٍ

Âd Kavmine gelince; onlar da kasıp kavuran şiddetli bir rüzgâr ile helâk edildiler.⁴⁵ Ayette geçen صَرْصَرٍ kelimesi şiddetli rüzgâr kasırğa gibi ses çıkardığı için bu isimle isimlendirilmiştir.⁴⁶

Tevbe suresinin 38. ayetinde geçen اثاقلمت kelimesinin ağırlıklar altında yere çakılıp kalmayı ve en azından bir ton ağırlığa sahip olduğu hissini verdiği ifade edilmektedir.⁴⁷ Şuara suresinin 94-95. ayetlerinde ككبوا fili putlar, azgınlar, şeytanlar ve ordularının tepetaklak patır kütür kartından yuvarlanan kayalar gibi yüzükoyun cehenneme dökülüşlerini anlatır gibidir.⁴⁸

⁴² Abdülkerim Hâkka, el-Fâsile fi'l-cüz'îl-ahîr mine'l-Kur'ani'l-Kerim, (Dirâse Savtiyye Dilâliyye), Biskra Muhammed Hiyder Üniversitesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Biskra, 2009,s.102

⁴³ 17 İsra 23

⁴⁴ Defa Belkasim, Nemâzicu mine'l-i'câzi's-savti fi'l-Kur'ani'l-Kerim, http://fl.univ-biskra.dz/images/pdf/revue/pdf/revue_05/defa%20belkacem.pdf (16/02/2016) .

⁴⁵ 66 Hakka 6

⁴⁶ Muhammed et-Tâhir b. Âşûr, et-Tahrîr ve't-tenvîr, ed-Dâru't-Tunusiyye li'n-neşr, Tunus,1984,29/116

⁴⁷ ez-Zevbaî, A.g.e., s.32

⁴⁸ ez-Zevbaî, A.g.e., s.34

أرأيت الذي يكذب بالدين الذي فدلك الذي يدع اليتيم

Dini, Őeriatı, ilâhî düzeni, medeniyeti, hesap ve cezayı yalanlayanı gördün mü? İşte o'dur yetimi Şiddetle iten.⁴⁹

يوم يدعون إلى نار جهنم دعا

O gün onlar itile kakıla cehennem ateŐine atılacaklardır.⁵⁰ İtip kakarak uzaklaŐtırma anlamına gelen دَعَّ kelimesi yukarıdaki iki ayette de hem sesiyle hem gölgesiyle ve titreŐimiyle bu eylemi yansıtılmaktadır. Çoğu zaman itilip kakılarak uzaklaŐtırılan kurban gayr-i ihtiyarî "ea" sesi çıkarır. Bu kelimenin harfleri bu sesi andırđıđı gibi telaffuzundaki kalın ve zorlamalı ses, yapılan kaba muameleyi ve Őiddeti de yansıtılmaktadır.⁵¹

Kur'an kelimelerinde ses yansımalarının biçimleri

4.1.2. Zor harekete güçlü ses, kolay harekete zayıf ses

Kur'an-ı Kerim birçok yerde güç gerektirecek fiilleri ifade ederken güçlü harfler biraz daha az çaba gerektirecek fiilleri anlatmak için daha zayıf harfleri kullanmıştır. أَرَّ ve هَرَّ fiilleri manaları birbirine yakın olan iki fiildir. İkisinin de baş harfleri boğaz harflerindedir. Bu iki fiilin baş harflerinin mahreçlerinin yakınlığı sebebiyle "الإزعاج والقلق" rahatsız etme ve tedirgin etme, yerinden kaldırıp harekete geçirme" gibi ortak anlamlarda birleŐtikleri görülmüyor.⁵² Ayrıca أَرَّ fiilinin tenceredeki suyun kaynatarak taŐması, ŐimŐek gümbürtüsü, kalabalıkların gürlütüsü gibi anlamları bulunuyor. Bu fiilin baş harfi hemze daha kuvvetli olduğu için harekete geçirme, yerinden oynatma anlamına ek olarak kışkırtma, tahrik etme, teŐvik etme, heyecana ve galeyana getirme, suça teŐvik için motive etme gibi anlamlar kazanıyor.⁵³ Bu sebeple Yüce Allah kâfirleri azdırmak için gönderilen Şeytanların onları günaha ve isyana nasıl teŐvik ve tahrik ettiğini bu fiille anlattı. Onların zikzaklar yapan sakat inançlarını tencerede aşırı derecede kaynayıp da bir yukarı zıplayıp bir aŐađı inerek fokurdayan suya benzetti.

ألم تر أنا أرسلنا الشياطين على الكافرين تؤزهم أزا

Görmez misin ki, kâfirlere (inkârları sebebiyle) Őeytanları musallat ediyoruz da, onları her türlü kötülüğe mümkün olan her yolla teŐvik ve tahrik edip duruyorlar?⁵⁴ Diğer taraftan Kur'an doğum sancısı tutmuŐ, yorgun, bitkin ve mecalsiz Hz. Meryem'e ise hurma ağacını silkeleyerek hurma indirip açlığını gidermesini söyleme sadedinde aynı Şekilde sallamak ırgalamak anlamı taŐıyan هَرَّ kelimesini kullandı. Çünkü هـ harfi أ hemzeye göre hafiftir.⁵⁵ Şöyle buyruldu:

⁴⁹ 107 Maun 1-2

⁵⁰ 52 Tûr 13

⁵¹ Seyyid Kutup, et-Tasvîru'l-fennî fi'l-Kur'ani'l-Kerîm, Daru'Ő-Şurûk, 17.Baskı, Kahire,2002,s.95

⁵² İbn Faris, Ebulhuseyn Ahmed b. Faris b. Zekeriyya, Mu'cemu mekâyisi'l-luga, Th.Abdusselam Muhammed Harun, Dru'l-fikr, Kahire, 1972, 5/438; İbn Cinnî, A.g.e., II /146

⁵³ İbn Manzur, A.g.e., c.1,s.72

⁵⁴ 19 Meryem 83

⁵⁵ İbn Cinnî, A.g.e., II /146

وهزي إليك بجذع النخلة تساقط عليك رطبا جنبا

“Haydi, hurma dalını kendine doğru silkele, üzerine taze hurmalar dökülsün.”⁵⁶ Yukarıda değinildiği gibi suyun sızmasını ifade için Arapçada نضح fiili kullanılırken Rahman suresinin 56. Ayetinde نضح fiili kullanılmıştır.

فيهما عينان نضاختان “Bu iki cennette durmadan tazyikle fişkıran iki pınar vardır.”⁵⁷

Kur’an cehennemliklerin cehennemde, bağırıp çağırıp olanca güçleriyle feryat ve figanla Allah’a pişmanlıklarını anlatarak iyi ameller yapmak üzere oradan çıkarıp dünyaya geri göndermesi için hıçkırıklarla yalvarışları sırasında çıkan vaveylayı ve gürültüyü anlatan sesi üç kök harfli يصرخون (çığlık) kelimesiyle değil de sahneyi daha mükemmel bir tarzda yansıtacak يصطرخون (haykırış, yırtınma) kelimesiyle anlatıyor. Çünkü ikinci kelime hem yapı hem ses bakımından birinci kelimedenden daha güçlüdür.⁵⁸ Şöyle buyruluyor:

وهم يصطرخون فيها ربنا أخرجنا نعمل صالحا غير الذي كنا نعمل أولم نعمركم ما يتذكر فيه من تذكر وجاءكم النذير فذوقوا فما للظالمين من نصير

Onlar cehennemde, “Ey Rabbimiz! Bizi buradan çıkar ki dünyada iken işlemekte olduğumuzdan başka ameller, salih ameller işleyelim” diye bağışırlar. (Onlara şöyle denilir:) “Sizi, düşünüp öğüt alacak kimsenin düşünüp öğüt alabileceği kadar yaşatmadık mı? Size uyarıcı da gelmişti. Öyle ise tadın azabı. Çünkü zalimler için hiçbir yardımcı yoktur.”⁵⁹

4.1.3. Kelimeyi oluşturan seslerin tekrarı:

كب Bir şeyin pat diye yüzükoyun düşmesi, yere kapaklanması anlamına gelmektedir. Aşağıdaki ayette kullanılan bu kelime anlatılan hareketi sesiyle de yansıtmaktadır.⁶⁰

أفمن يمشي مكبا على وجهه أهدى أمن يمشي سويا على صراط مستقيم

“Şimdi (düşünün bakalım), yüz üstü kapanarak yürüyen mi (varılacak) yere daha iyi erişir, yoksa doğru yolda düzgün yürüyen mi?”⁶¹

كبكب büyük cisimlerin yüksek bir yerden dökülmelerini anlatan bir fiildir. Bu fiil telaffuzuyla da müşrikler, azgınlar ve şeytanın ordularının büyük bir gürültüyle cehenneme boşaltılışlarını anlatmaktadır.⁶²

⁵⁶ 19 Meryem 25

⁵⁷ 55 Rahman 66

⁵⁸ Celaluddin Abdurrahman b. Ebi Bekr, el-İtkan fi ulûmi'l-Kur'an, Th. Merkezi'd-dirâsâti'l-Kur'aniyye, Mücemmau'l-Melik Fahd litubâati'l-mushafi'ş-şerîf baskısı, Medine, Ts. s.1745; Hasan Mindîl Hasan-Mîsem Abdürrasûl, eş-Şekvâ elfâzuhâ ve esâlibuhâ fi'l-Kur'ani'l-Kerim, Mecelletu'n-nezâheti ve'ş-şeffâfiyye li'l-buhûs ve'd-dirâsât, sayı:8,Bağdat, 2014, s.176; Muhammed Hüseyin Ali es-Sağîr, A.g.e., s.165; Temmam Hassan, el-Beyân fi ravai'l-Kur'an, Alemü'l-kütüb, Birinci baskı, Kahire,1993,s.288

⁵⁹ 35 Fatır 37

⁶⁰ İbn Manzur, A.g.e., c.43, s.3803

⁶¹ 67 Mülk 17

⁶² Muhammed Hüseyin Ali es-Sağîr, A.g.e., S.167

فككبوا فيها هم والغاؤون وحنود ابليس اجمعون

“Onlar, azgınlar ve İblis orduları, tepetaklak toptan oraya patır kütür atılırlar.”⁶³

ومن جاء بالسيئة فكبت وجوههم في النار هل تجزون إلا ما كنتم تعملون

“Kim de kötü işlerle gelirse, onlar da yüzükoyun ateşe yuvarlanırlar. Siz işlediklerinizin karşılığında başka bir şey mi bulacaktınız?”⁶⁴

4.1.4. Fiilin yerine eşdeğeri olan diğer kökünü kullanma:

Kur’an’da her biri yansıttıkları sesle ifade ettikleri anlamın paralel olması için ، اذَّارْتُمْ نَفْسًا فَادَّارْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ ، اذَّارْتُمْ نَفْسًا فَادَّارْتُمْ فِيهَا وَاللَّهُ مُخْرِجٌ مَا كُنْتُمْ تَكْتُمُونَ “Hani, birini öldürmüştünüz de suçu birbirinizin üstüne yıkmaya çalışıyordunuz. Halbuki Allah, sizin gizlediğinizi meydana çıkaracaktı.”⁶⁵

الدرء : Reddetmek, uzaklaştırmak başından savmak anlamlarına gelmektedir. Kur’an Yahudilerin katil suçunu kabullenmeyişlerini ve suçu şiddetle birbirlerine atma çabalarını resmetmek için fiilin aslı olan اذَّارْتُمْ kelimesini değil de اذَّارْتُمْ kelimesini⁶⁶ kullandı.⁶⁷

يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا مَا لَكُمْ إِذَا قِيلَ لَكُمْ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ اللَّهِ اتَّقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ

“Ey inananlar! Size ne oldu ki, “Allah yolunda, savaşa çıkın” dediği zaman yere çöküp kaldınız? Oysa dünya hayatının geçimi ahirete göre pek az bir şeydir.”⁶⁸ Ashı اتَّقَلْتُمْ olan اتَّقَلْتُمْ fiili ağır, hantal bir cismin kaldırılamayarak yere düşmesini tasvir eden bir yapıya sahiptir. Ayette sözü edilenlerin durumunu en güzel biçimde tasvir ettiği için tercih edilmiştir.⁶⁹

4.1.5. Yapılan işin azlığına çokluğuna göre kullanılan fiilin harflerini azaltma(hazif) ve çoğaltma:

Kur’an’da تتبدل - تبدل - تتبدلون ، تذكرون - تتذكرون ، تنزل - تنزل ، توفاهم - توفاهم fiillerinde bu şekilde kullanımlar gelmiştir.

4.1.5.1 Anlama göre yapılan iş çokluk ifade ediyorsa fiillerin başına bir ت harfi eklenen biçimi azlık ifade ediyorsa ت harfinin eklenmediği biçimi kullanılmaktadır. Melekler her müminin ruhunu kabzetmek üzere çok sayıda ve çokça indikleri için Fussilet suresinde تنزل kelimesi kullanılmıştır.

إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا وَأَبْشِرُوا بِالْجَنَّةِ الَّتِي كُنْتُمْ تُوعَدُونَ

⁶³ 26 Şuara 94-95

⁶⁴ 27 Neml 90

⁶⁵ 2 Bakara 72

⁶⁶ Kelimenin aslı اذَّارْتُمْ idi, baştaki ت harfi ikinci sıradaki د e dönüştürülerek idgam edildi. Okunmasını sağlamak üzere başa vasıl hemzesi getirildi.

⁶⁷ Temmam Hassan, A.g.e., s.288

⁶⁸ 9 Tevbe 38

⁶⁹ Temmam Hassan, A.g.e., s.287

“Şüphesiz ki, "Rabbimiz Allah'tır!" deyip sonra da dosdoğru bir istikamet tutturanlar var ya, onların üzerine melekler ha bire iner de şöyle derler: "Korkmayın, üzülmeysin! Size vaat edilen cennetle sevinin."⁷⁰

تنزل الملائكة والروح فيها بإذن ربهم من كل أمر

“Onda melekler ve Ruh, Rablerinin izniyle yapılacak her iş için peyderpey inerler.”⁷¹ Ayetinde fiil kökü ت harfi hazfedilerek (eksiltili) kullanılmıştır. Bunun sebebi de yoruma açık olmakla birlikte meleklerin yılda bir defa kadir gecesinde inmeleri olarak açıklanmıştır. Yine Peygamber (sav) kendisine şeytan inmekle itham eden inkârcılara şeytanın ancak inkârcı günahkâr kâhinlere ineceğini bildiren ayeti kerimede de inen şeytanların hakkı bildiren melekler ordusuna nispetle sınırlı sayıda olduğunu hissettirmek amacıyla inme fiilinin eksiltili biçimi (hazifli) تنزل kelimesi kullanılmıştır.⁷²

هل انبئكم على من تنزل الشياطين تنزل على كل افاك اثم

“De ki, şeytanların kime indiğini size haber vereyim mi? Onlar, her düzenbaz günahkârın (kâhinlerle sahte peygamberlerin) üzerine inerler.”⁷³

Sonuç

20

Bütün dillerde belki oranı değişik olsa bile ses yansımaları kelimeler vardır. Dillerin ortaya çıkış ve gelişiminin başlangıcının tabiattaki hayvan sesleri başta olmak üzere diğer seslerin taklidiyle başlayarak zamanla dil göstergesinin nedensizliği gibi bir sonuca kadar vardığı iddia edilmektedir. Dillerin tabiattaki sesleri taklit yoluyla doğup geliştiğini iddia edenlerin haklılığını destekleyen çok sayıda delil de bulunmaktadır. Buradan dillerdeki ses yansımaları kelimelerin varlığının inkâr edilemez bir gerçek olduğu ortaya çıkmaktadır. Dilbilim araştırmalarında kutsal kitapların incelenmesi temel hareket noktasını oluşturmaktadır. Kur'an-ı Kerim'in de bir dil ve edebiyat mucizesi olarak içerdiği sesleriyle manaları arasında büyük bir ilişki bulunduğu onun Allah kelamı oluşunun kanıtı anlamına gelen mucize olduğu hususu âlimlerin ikna olduğu yağın bir kanaattir. Ses yansıtma özelliğinin Arapçada üst düzeyde olduğu gözlenmektedir.

Arapçada harflerden yankılanan seslerin her birinin hem tek başlarına hem de kelime ve cümle içinde taşıdıkları bir anlam değeri bulunmaktadır. Harfin taşıdığı bu anlamın iki boyutu vardır. Biri harfin çıktığı mahreçten dolayı kazandığı anlam değeridir. Diğer ise harfin sahip olduğu cehr (yükseltileme ses), hems (gizlenen ses), şiddet (sert ses), rihvet (geveşek ses), istifâle (dibe çöken ses), itbak

⁷⁰ 41 Fussilet 30

⁷¹ 97 Kadir 4

⁷² Bâsim Kerim Mecîd, ed-Delâletü's-savtiyye fi'l-Kur'ani'l-Kerim inde'd-doktor Fâdıl es-Samarrâi, Câmiatu Zî Kar Mecelletu külliyyeti't-terbiye li'l-ulûmi'l-insâniyye, Cilt:5, sayı:2, Nasıriye (Irak), Haziran 2015, s.115-116

⁷³ 26 Şuara 221-222

(yapıştırılmalı ses) ve infitah (ayrılmalı ses)⁷⁴ gibi sıfatlar açısından kazandığı anlam değeridir. Kelimelerde fonem adı verilen ses birimlerinin değişmesiyle anlamlar da değişmektedir.

Bu değişiklikler Kur'an kelimeleriyle onların yankıladığı manalar arasında doğrudan ve hissedilir bir bağlantının olduğunu şüpheye meydan bırakmayacak şekilde ortaya çıkarmaktadır.

⁷⁴ Alican Dağdeviren, Kur'an Kiraatinin Ana Dinamiği Harfler, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17 / 2008, s.66-71

KAYNAKÇA

- Abdulkadir Ebû Şerîfe ve Diğerleri, İlmu'd-delâle ve'l-mu'cemu'l-Arabî, Daru'l-fikr, Amman, 1989.
- Abdülkerim Hâkka, el-Fâsile fi'l-cüz'i'l-ahîrmine'l-Kur'ani'l-Kerim, (Dirâse Savtiyye Dilâliyye), Biskra Muhammed Hiyder Üniversitesi (Cezayir), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Biskra, 2009.
- Ahmed Muhammed Kaddûr, el-Medhal ilâ fihî'l-luğati'l-Arabiyye, Menşûrâtu Câmîati Haleb, Haleb, 2006.
- Bâsim Kerim Mecîd, ed-Delâletü's-savtiyyefi'l-Kur'ani'l-Keriminde'd-doktor Fâdîl es-Samarrâî, Câmîatu Zî Kar Mecelletukülliyeti't-terbiyeli'l-ulûmi'l-insâniyye, Cilt:5, sayı:2, Nasiriye (Irak), Haziran 2015.
- Bû Zeyd Sâsî Hâdif, ed-Delâletü's-savtiyye inde İbn Cinnî min hılâli kitâbihi'l-şâsîs, Mecelletu Havliyatî't-türâs, Mostaganem Üniversitesi (Cezayir), sayı:9, Mostaganem, 2009.
- Çelik, Neşe "Prof. Dr. Hamza ZÜLFİKAR, Türkçede Ses Yansımaları Kelimeler" kitabının değerlendirmesi, Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi, TDK Yayını, sayı:4, Ankara, 1977.
- Dağdeviren Alican, Kur'an Kıraatinin Ana Dinamiği Harfler, Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 17 / 2008.
- Defa Belkasim, Nemâzicu mine'l-i'câzi's-savtî fi'l-Kur'ani'l-Kerîm, http://fl.univ-biskra.dz/images/pdf_revue/pdf_revue_05/defa%20belkacem.pdf (16/02/2016) .
- Elizabeth Kay Wright, Sound And Meaning in medieval Arabic Linguistic Theory, A Dissertation Submitted to the Faculty of Arts And Sciences of Georgetown University, Washington D.C. 2000.
- Hâdi Sa'dûn Hanûn-Abdülkerîm Cedî 'Na'me, Suveru'd-delâlâti'l-Kur'aniyye fi sureti'n-Nâs, <http://www.baedu.uokufa.edu.iq/staff/dr-abdulkareem/reasarsh/2.doc>. (18/02/2016)
- Hasan Mindîl Hasan-Mîsem Abdürrasûl, eş-Şekvâ elfâzuhâ ve esâlîbuhâ fi'l-Kur'ani'l-Kerim, Mecelletu'n-nezâheti ve's-şeffâfiyye li'l-buhûs ve'd-dirâsât, sayı:8, Bağdat, 2014.
- Hattabî, Ebu Süleyman Hamd b. Muhammed, Beyanüi'cazi'l-Kur'an, (Selasuresailfi'l-i'caziçinde) Th. Muhammed Halefullah, Muhammed Zağlul Sellam, Darü'l-Mearif, 3. Baskı Kahire, 1976.
- Hüsam Said en-Nuaymî, ed-Dirâsâtu'l-leheciyyetu ve's-savtiyyetu inde İbn Cinnî, Menşûrâtu vizâretü's-sekâfetiye'l-i'lâm, Bağdat, 1980.
- İbn Cinnî, el-Hasâis, th. Muhammed Ali en-Neccâr, el-Mektebetü'l-ilmîyye, Beyrut, Ts.
- İbn Faris, Ebulhuseyn Ahmed b. Faris b. Zekerîyya, Mu'cemu mekâyîsi'l-luga, Th. Abdusselam Muhammed Harun, Dru'l-fikr, Kahire, 1972.
- İbn Manzur, Muhammed b. Mükkerrem, Lisânu'l-Arab, Daru'l-Meârif, Kahire, Ts.

- Kınar Kadir, Anlambilimi ve Arap Anlambilimi, Ravza Yayınları, İstanbul, 2008.
- Mâzin el-Mübârek, Nahve va‘yin lugaviyyin, Müessesetu‘r-risâle, Beyrut, 1979.
- Muhammed Hüseyin Ali es-Sağır, es-Savtu‘l-lugavî fi‘l-Kur‘an, Daru‘l-müerrihi‘l-Arabî, Beyrut, Ts.
- Muhammed el-Mubârek, Fıkhı‘l-luga vehasâisu‘l-Arabiyye, Daru‘l-fıkr,3.baskı, Beyrut,1968.
- Muhammed et-Tâhir b. Âşûr, et-Tahrîr ve‘t-tenvîr, ed-Dâru‘t-Tunusiyye li‘n-neşr, Tunus,1984.
- el-Meydâni, Ebu‘l-FadlAhmed b. Muhammed b. Ahmed b. İbrahim, Mecmau‘l-emsâl, Th. Muhammed Muyiddin Abdülhamid, Matbaatu‘s-sünneti‘l-Muhammediyye, Kahire, 1955.
- Ramazan Abduttevvab, Nazariyyetu‘l-muhâkâti‘s-savtiyye ve münasebetu‘l-lafz li‘l-manâ, Buhûs ve makâlâtı‘l-luğa (içinde), Mektebetu‘l-Hancî, İkinci baskı, Kahire, 1988.
- Safiyye Mutahharî, ed-Delâletu‘l-ihâiyyefi‘s-sıyğati‘l-ifrâdiyye, Menşûrâtu ittihâdi kuttâbi‘l-Arab, Dımaşk, 2003.
- Salih Selim Abdülkadir el-Fâhirî, ed-Delâletu‘s-savtiyyefi‘l-lugati‘l-Arabiyye, el-Mektebu‘l-Arabiyyu‘l-hadîs, İskenderiye, Ts.
- Seyyid Kutup, et-Tasvîru‘l-fennî fi‘l-Kur‘ani‘l-Kerîm, Daru‘ş-şurûk, 17.Baskı, Kahire,2002.
- Subhî es-Sâlih, Dirâsât fi fıkhı‘l-luga, Daru‘l-ilmli‘l-melâyîn, Beyrut, 2009.
- es-Suyûtî, Celâluddîn Abdurrahman, el-Müzhir fi ulûmi‘l-lugati ve envâihâ, th. Muhammed AhmedCâdu‘l-Mevlâ, Muhammed Ebu‘l-Fadl İbrahim, Ali Muhammed el-Becâvî, Mektebetu dâri‘t-turâs, 3. Baskı, Kahire, Ts.
- es-Suyuti, Celaluddin Abdurrahman b. EbiBekr, el-İtkan fi ulûmi‘l-Kur‘an, Th. Merkezu‘d-dirâsâti‘l-Kur‘aniyye, Mücemmau‘l-Melik Fahd litubâati‘l-mushafi‘ş-şerîf baskısı, Medine, Ts.
- Tâlib Muhammed İsmail ez-Zevbaî, İlmu‘l-Maânî beyne belâğati‘l-Kudâmâ ve üslûbiyyeti‘l-Muhdesîn, Menşûrâtu Câmiati Karyunus, Birinci baskı, Bingazi, 1997.
- Temmam Hassan, el-Beyân fi ravai‘l-Kur‘an, Alemü‘l-kütüb, Birinci baskı, Kahire,1993.
- Stephen Ullmann, Words And Their Use, Frederic Muller, London, 1969.
- Ullmann Stephen, Words And Their Use, FredericMuller, London, 1969, s.35; Çeviri: Kemal Bişr, Devru‘l-keleme, fi‘l-luga, Mektebetu‘ş-şebâb, Kahire,1975.
- Ünlü Demirhan, Kur‘an-ıKerîm‘inTevvîdi, A.Ü.İ.F. Yayını, Ankara, 1971.
- Yıldırım Mustafa, Kur‘an Sanatı ve Estetiği Üzerine, İSTEM (İslam San'at, Tarih, Edebiyat ve Mûsikîsi Dergisi), Yıl:8, Sayı:16, Konya, 2010